

Wycinanka

Polska wycinanka ludowa jest sztuką typową dla Mazowsza i jego bezpośredniego pogranicza. Pierwsze wycinanki z kolorowego papieru pojawiły się około 150 lat temu w okolicy Warszawy, we wsiach położonych na prawym brzegu Wisły, na wysokości Jeziorny.

Fabryka papieru w Jeziornie była wówczas jedną z największych w kraju i jako pierwsza rozpoczęła produkcję cienkiego, nie czerpanego papieru. W 1838 r., sprowadzono tu z Londynu, dwie maszyny parowe do wyrobu nawijanego na walec papieru, zwanego papierem „bez końca”. Z zachowanych, m.in. prasowych, przekazów wiadomo, że kilkanaście lat później, w 1857 roku produkowano tam już 58 gatunków papieru najwyższej jakości.

Fabryka w Jeziornie utrzymywała ożywione kontakty ze wsiami po drugiej stronie Wisły. Po pierwsze Wisła była doskonałym szlakiem komunikacyjnym, dużo intensywniej wykorzystywanym niż szlaki komunikacyjne lądowe. Po Wiśle kursowało kilka promów a do pierwszej wojny światowej między Gassami a Karczewem istniał drewniany most. Po drugie, do produkcji papieru fabryka potrzebowała celulozy i skupowała w nadwiślańskich wsiach szmaty, które po przetworzeniu były jej doskonałym źródłem. W drodze wymiany rozprawdzała wśród chłopów swój produkt czyli kolorowy papier.

Cienki i glansowany papier w przeciwieństwie do produkowanego wówczas powszechnie grubego i sztywnego papieru czerpanego wpłynął najprawdopodobniej na rozwój wycinanki, która z nadwiślańskich wsi rozprzestrzeniła się przez Kołbiel na pozostałe rejony Mazowsza przede wszystkim Kurpie, w okolice Łowicza i dalej w kierunku Opoczna, Kozienic i Rawy Mazowieckiej.

Wycinanki z Powiśla, prawobrzeża Wisły na wysokości Jeziorny, przedstawiają najprostsze i najstarsze formy polskich wycinanek, takie jak stylizowane drzewka zwane „różgami”, lalki” czyli uproszczone formy postaci kobiecych lub męskich (zwanymi wówczas czasem „chłopakami”), „fryzy z lalek lub kogucików” oraz „gwiazdy okrągłe i rogowe”. Były to wycinanki jednobarwne, choć w różnych kolorach. Ich płaszczyzny były ażurowane drobnymi wycięciami w formie strzałek, oczek, linii, lub ulistnionych gałązek, dzięki którym można było osiągnąć znakomite efekty dekoracyjne.

Szczytowym okresem popularności wycinanek we wsiach Powiśla były lata tuż przed pierwszą wojną światową. Na początku lat dwudziestych zaczął się ich zanik a całkowity upadek nastąpił w końcu tych lat. Po II wojnie światowej powrócono do wycinania a najbardziej znanymi wycinankarkami w tym okresie były: Anna Sabała z Zambrzykowa Nowego, jej młodsza siostra Rozalia Kowalczyk z Zambrzykowa Starego, Anna Łysiak i Zofia Grzęda z Sobień Kiełczewskich oraz Zofia Swiderska z Goźlina Górnego. Wycinanki Anny Sabały już pod koniec lat 50-tych pokazywane były na wystawach polskiej sztuki ludowej w Londynie i Delhi.